

Gabriela BERNÁTOVÁ

TEMATIZÁCIA VOJNY A JEJ DÔSLEDKOV V PRÓZE PRE DETI A MLÁDEŽ

Thematization of War and Its Consequences in Prose for Children and Youth

Keywords: war, consequences, prose for children and youth

Contact: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach; gabriela.bernatova@student.upjs.sk

V našom texte sa primárne zameriavame na tematizáciu vojny a jej dôsledkov v próze pre deti a mládež. Na základe interpretácie a analýzy dvoch vybraných diel, a to prózy *Vojna, ktorá zmenila Rondo* od dvojice ukrajinských autorov Romany Romanyshyn a Andrija Lesiva a prózy *Cesta za hranice* od talianskej autorky Francescy Sanna, sa pokúsime priblížiť, akým spôsobom je motív vojny modelovaný v detskej literatúre a na aké dôsledky vojny sa autori vo svojich dielach zameriavajú. Záver kapitoly bude tvoriť komparácia spomínaných diel, pričom sa zameriame na spoločné znaky a rozdiely predovšetkým v stvárnení takej náročnej témy, akou je vojna.

Romana Romanyshyn, Andrij Lesiv – *Vojna, ktorá zmenila Rondo*

Detská ilustrovaná kniha ukrajinskej umeleckej dvojice Romany Romanyshyn a Andrija Lesiva *Vojna, ktorá zmenila Rondo* vyšla v roku 2015 ako reakcia na situáciu na východe Ukrajiny. Ako hovorí už samotný názov, látkou tohto príbehu je fenomén vojny, ktorý zasiahol mesto Rondo. Nie je konkretizované, o aké mesto ide, takisto absentuje údaj o tom, kde je situované, môžeme si pod ním teda predstaviť akékoľvek miesto, kdekoľvek na svete. Dej príbehu takisto nie je viazaný na presne vymedzené časové obdobie.

Príbeh nie je tvorený len verbálnou zložkou, ale aj vizuálnou, a to farebnými ilustráciami, ktoré v porovnaní s textom dominujú a majú vysokú výpovednú hodnotu. Napriek tomu je však verbálny text neoddeliteľnou súčasťou diela a sujetovej línie. Rozprávača príbehu môžeme označiť ako vševediaceho.

V centre príbehu stoja tri ústredné postavy – Danko, Fabián a Zorka. Tieto postavy sú modelované rozprávkovy, pričom sa ich konkrétnu podobu dozvedáme len na zá-

klade vizuálnej zložky. Danko je vyobrazený ako žiarovka, Fabián je na ilustrácii znázornený ako psík z ružového balónika a Zorka má podobu vtáčika z papiera.

Z architektonického hľadiska môžeme dielo rozdeliť na tri časti, ktoré v podstate môžeme považovať za úvod, jadro a záver. Dielo nie je členené na kapitoly, z hľadiska formálnej výstavby tu takisto absentuje číselné označenie strán. Spomínané tri časti diela odzrkadľujú aktuálnu situáciu v Ronde, a to tak po verbálnej, ako aj po vizuálnej stránke.

Vizuálnej stránke prvej časti diela dominujú veselé pestrofarebné ilustrácie, prevláda tu žltá a svetlozelená farba. Práve tu sa čitateľ zoznamuje so spomínanými hlavnými protagonistami, veselými postavičkami, a takisto s centrom diania príbehu – mestom Rondo. Opis mesta korešponduje s vizuálnou zložkou prvej časti. Pôsobí veľmi harmonicky, čisto, pokojne, ba priam až idylicky, akoby v ňom neexistovalo žiadne zlo, a rovnako sú opísaní aj jeho obyvatelia. Podľa slov autorov má ísť o mesto plné svetla, čerstvého vzduchu, kultúry, šťastia, radosti a hudby.¹ Súčasťou mesta je aj veľká spievajúca oranžéria plná „vzácných rastlín a kvetov z najvzdialenejších kútov planéty“ (Romanyshyn, Lesiv 2015). Oranžéria je zároveň veľmi pútavo vyobrazená na ilustrácii, ktorej je venovaná celá dvojstrana.

Aj keď toto dielo priamo nemôžeme zaradiť k ekologickej literatúre pre deti a mládež, prítomnosť ekoliterárnych impulzov² je tu nesporná. Harmonický opis kvetov a oranžérie veľmi dobre dotvára úvodnú časť diela. Nejde ani o faktograficky ladené dielo, aj keď istú veľmi malú dávku faktografickosti v ňom nájsť môžeme, a to dva latinské názvy rastlín – *Papaver rhoeas* (mak vlčí)³ a *Tagetes patula* (aksamietnica rozložitá)⁴ – spolu s ich čiernobielym detailom na malom obrázku.

Výrazným (nielen) farebným kontrastom prvej časti knihy je jej druhá časť s názvom *Do nášho mesta prichádza VOJNA*. Farebné stvárnenie tejto časti je dramatické, monochromatické, dominujú tu tmavé farby ako tmavoľalová, čierna či sivá. Už len v názve druhej časti, *Do nášho mesta prichádza VOJNA*, ktorý je samostatne vyčlenený na jednej strane, je slovo vojna graficky znázornené veľkými čiernymi tlačnými písmen-

¹ Romanyshyn, R. *Romana Romanyshyn & Andriy Lesiv (2015)*. Dostupné z: <https://blog.picturebookmakers.com/post/160979819916/romana-romanyshyn-andriy-lesiv> (2017-05-23).

² Pojem ekoliterárne impulzy využíva vo svojej štúdii *Ekoliterárni impulsy v súčasnej českej a prekladové literatúre pro děti a mládež* (Urbanová 2022).

³ Hoskovec, L. *PAPAVER RHOEAS L. – mák vlčí / mak vlčí*. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/papaver-rhoeas/> (2007-07-10).

⁴ Hoskovec, L. *TAGETES PATULA L. – aksamitník rozkladitý / aksamietnica rozložitá*. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/tagetes-patula/> (2007-08-15).

nami. Aj samotné znázornenie slova vojna tu teda korešponduje s negatívnymi konotáciami.

V samotnom sujete je vojna štylizovaná personifikovane, o čom svedčí aj skutočnosť, že slovo Vojna má podobu propria. Autori explicitne nepomenúvajú ničiace vojnové zbrane, ako napríklad tanky, armádne vrtuľníky alebo rakety, vo verbálnom texte je použité len všeobecné pomenovanie, stroje: „A hrozné stroje, ktoré jej slúžili, začali útočiť. Cvakali, syčali, vrhali ohnivé iskry a hádzali ostré kamienky“ (Romanyshyn, Lesiv 2015). Vizuálna zložka diela tu však veľmi vhodne dopĺňa verbálnu, keďže spomínané vojnové zbrane sú graficky znázornené na ilustráciách. Kumulované opisy cvakajúcich a syčiacich strojov vrhajúcich ohnivé iskry či opis vojny, ktorá rachotila a škrípala, svedčia o citlivej práci autorov so zvukovou podobou slov. Detský percipient si tak lepšie dokáže predstaviť, čo všetko je s vojnou spojené a aký hrôzostrašný je jej charakter.

Desivý charakter vojny je deťom priblížený aj prostredníctvom opisu kvetov, ktoré sú vo vojnu postihnutom Ronde v ostrom kontraste s obdobím, keď Rondo predstavovalo bezpečné a pokojné miesto: „Vojna na svojej ceste rozsievala čierne kvety – suchú pichľavú burinu. Nemú a bez vône. Burina okamžite vrastala do zeme, splietala sa do nepriechodných húštin a zakrývala slnko. A bez svetla jemné a bezbranné kvety v Ronde začali slabnúť a vädnúť. Nemali už silu zodvihnúť hlávky k nebu. A čo bolo najhoršie, prestali spievať“ (Romanyshyn, Lesiv 2015). Šťastie, radosť a optimizmus, dominantné atribúty prvej časti, v druhej časti úplne absentujú. Veselé a hravé farby, ktorými prekypovala oranžéria, sa zmenili na ponuré a temné. Takéto aluzívne priblíženie motívu vojny môžeme, podľa nášho názoru, považovať za esteticky, eticky a axiologicky veľmi vhodné a účinné. Tematizácia vojny v tomto diele síce nie faktografická, čo môžeme považovať za logický krok autorov vzhľadom na vek detí, ktorým je dielo adresované. Napriek tomu však dielo istý informačný charakter má a je, primerane veku adresátov, schopné ponúknuť všetky zásadné informácie týkajúce vojny a jej sprievodných javov. Práve kontrast bezpečnej a mierumilovnej atmosféry prvej časti a ťaživého vojnového besnenia dominujúceho v druhej časti poskytuje percipientovi veľmi dobrý obraz o vojne a jej dôsledkoch. Nejde len o spomínané ekologické dôsledky, medzi ktoré patrí napríklad aj implicitne a latentne prítomný problém migrácie. Troch protagonistov vojna zasiahla priamo v podobe zranení, ktoré utrpeli.

Príbeh sa končí optimisticky v zmysle hesla „v jednote je sila“. Obyvatelia Ronda sa rozhodnú spoločne zostrojiť „veľký stroj Svetla, ktorý zničí tmu a zachráni spievajúce kvety! (...). Keď bol stroj hotový, všetci zaujali svoje miesta a na povel začali šliapať do pedálov. Po ulici sa rozlialo jasné svetlo“ (Romanyshyn, Lesiv 2015). Opäť sa nám tu teda potvrdzuje invenčná práca autorov s kontrastom tma – svetlo, a to nielen

vo vizuálnej, ale aj verbálnej rovine diela. Svetlo predstavujúce nádej porazilo tmú reprezentujúcu vojnu.

V súvislosti s kompozičnou výstavbou diela tu teda môžeme uvažovať o kruhovom zarámovaní príbehu⁵. V závere, tretej časti diela, opäť dominuje farebnosť, prevláda tu predovšetkým svetlozelená farba ako farba symbolizujúca pokoj, ale aj prírodu. Záverom diela sa opäť nesie optimizmus, ale aj nádej. Istú spojitosť s prvou časťou tu teda pozorovať môžeme, aj keď sú v závere akcentované dôsledky vojny – zranenia, ktoré utrpeli protagonisti či „smutné spomienky na Vojnu, ktorá navždy zmenila Rondo“ (Romanyshyn, Lesiv 2015).

Signifikantným prvkom poslednej časti diela, a to tak jeho vizuálnej ako aj verbálnej zložky, sú červené maky⁶. V poznámke pod čiarou autori vysvetľujú, že ide o medzinárodný symbol spomienky na obeť prvej svetovej vojny. V súvislosti s príbehom zároveň môže ísť o alúziu na tých, ktorí vojnové besnenie v Ronde neprežili. Červený mak tak môžeme chápať ako symbol smrti, ktorá je v diele prítomná ako latentný dôsledok vojny.

Nekonvenčné a citlivé stvárnenie vojnového motívu v próze *Vojna, ktorá zmenila Rondo* je dôkazom, že aj hraničné životné situácie majú v detskej literatúre svoje miesto. Nadčasový charakter diela, dynamický a sugestívny dej doplnený pútavými ilustráciami s farebným ladením reflektujúcim charakter deja detskému čitateľovi ponúkajú jednak kvalitný umelecký zážitok, ale zároveň autentický a citlivý obraz o (akejkolvek) vojne a jej dôsledkoch na prostredie a ľudské životy.

Francesca Sanna – *Cesta za hranice*

Útla ilustrovaná knižka talianskej autorky Francescy Sanna *Cesta za hranice* je ďalšou zo série diel spracovávajúcich vojnovú tematiku kombináciou verbálneho textu a farebných ilustrácií. Ide o dielo primárne určené čitateľom v ranom školskom veku.

Názov diela, *Cesta za hranice*, odkazuje na jeden z leitmotívov príbehu – útek rodiny do cudziny. Prebal knihy môžeme takisto chápať ako alúziu na odchod či útek – na titulnej strane sú vyobrazené kufre, na ktorých sedia dve deti, chlapec a dievča. Rovnako môžeme pozorovať ženu s ustarosteným pohľadom baliacu kufor. Titulná strana je ladená do zemitých farieb, nájdeme tu však aj odtiene zelenej symbolizujúcej prírodu a modrej, ktorá symbolizuje vodu či, konkrétne v tomto prípade, more.

⁵ „Kruhovité zarámovanie tvorí súčasť takého deja, ktorý prebieha v kruhu. Východisková a záverečná situácia prebiehajúceho deja, ktorá je zachytená vo východiskovej a záverečnej architektonickej jednotke, je rovnaká alebo aspoň analogická“ (Všetička 1986: 55).

⁶ Červené maky sú rovnako vyobrazené na titulnej strane diela.

Dielo je tvorené jednoduchou sujetovou líniou bez dejových digresíí. Vzťah vizuálnej a verbálnej zložky diela môžeme považovať za komplementárny – navzájom sa dopĺňajú, vizuálna zložka má však v porovnaní s verbálnou dominantné postavenie. Miesto a čas, v ktorom sa dej odohráva, nie sú konkretizované, ako sa však dozvedáme hneď v incipite, ide o mesto neďaleko mora. Priestor v tomto diele zároveň môžeme označiť ako migračný.

Z hľadiska architektonickej výstavby dielo nie je členené na kapitoly, zaujímavosťou je takisto absentujúce číselné označenie strán. Spomínané atribúty spolu s nekoncretizovaným časopriestorom však podporujú univerzálnosť deja a takisto predstavivosť čitateľa.

Motivicky je sujet tvorený viacerými hraničnými situáciami, ktoré sú navzájom prepojené a zároveň predstavujú leitmotívy príbehu. Jedným z takýchto leitmotívov je téma vojny, ktorú môžeme považovať za akýsi odrazový mostík k ďalším hraničným situáciám. Hlavnými protagonistami príbehu sú dve deti – chlapec a dievča, z ktorých je jedno zároveň rozprávačom príbehu. Ide teda o priameho narátora. Ďalšími protagonistami sú matka a otec, ktorého prítomnosť je obmedzená len vizuálnu zložku introdukcie. Zaujímavosťou vizuálnej časti tejto dvojstránky je jej farebné prevedenie. Dominuje tu predovšetkým béžová a takisto ružová či bledočervená, výrazný kontrast oproti týmto svetlým farbám však predstavuje more, ktoré má netradične čiernu farbu. More v tomto prípade reprezentuje prirodzenú prekážku pohybu, nebezpečenstvo. Idylický dojem z vyobrazenia rodiny užívajúcej si spoločný čas na pláži čierna farba potláča, čo môžeme považovať za alúziu na koniec príjemných rodinných chvíľ, čo potvrdzuje aj textová časť diela. Aj keď čierna farba na tejto dvojstránke nie je dominantná, môžeme pozorovať, akoby sa čierna more postupne rozlievalo na pláž, čo opäť môžeme chápať ako alúziu na nadvládu zla nad dobrom. Negatívne konotácie, ktoré sú s čiernou farbou spojené, ako napríklad strach, temnota, koniec, smrť či nebezpečenstvo, veľmi dobre odrážajú charakter príbehu. Čierna farba v tomto prípade reprezentuje aj vojnu – hlavnú príčinu a zdroj všetkých problémov a útrap protagonistov. Na prvej dvojstránke čierna farba nie je dominantná, reprezentuje tu skôr predzvesť niečoho zlého, na ďalších dvoch dvojstranách už čierna farba prevláda: „Začala sa vojna“ (Sanna 2019). Vizuálna stránka diela tak veľmi dobre odráža charakter situácie v deji, o čom svedčí aj dvojstrana s krátkym textom pozostávajúcim len z jednej jednoduchej vety: „Jedného dňa mi vojna vzala otca“ (Ibidem). Táto dvojstrana je po vizuálnej stránke výrazne monochromatická, jej farebný podklad je tvorený len čiernou. Nájdeme tu však aj drobné farebné ilustrácie okuliarov či topánok, môžeme sa domnievať, že ide o veci po otcovi. Latentne je tu teda prítomný aj motív smrti. V príbehu nie je explicitne pomenované, čo sa s otcom rodiny vlastne stalo, čo môžeme považovať za zámer autorky

vzhľadom na vek potenciálnych percipientov diela. Autorka pracuje len s eufemizujúcim verbom *vziať*, ktoré nemá charakter definitívneho konca, a tak ho detský percipient nutne nemusí vnímať ako alúziu na smrť. To však ani nie je nevyhnutné. Pre adresáta diela ide o postačujúcu informáciu, aby pochopil, čo vojna môže znamenať a s akými dôsledkami je spojená. Spomínaná jednoduchá veta zároveň svedčí o personifikácii vojny v príbehu.

Jedným z dôsledkov vojny a jedným z leitmotívov príbehu je motív úteku, resp. migrácie. Dvojstrana, na ktorej sa o tomto motíve dozvedáme, po vizuálnej stránke ostro kontrastuje s predošlými stranami. Aj tu síce absentuje výraznejšie farebné ladenie strán, na ľavej strane prevládajú zemité farby ako béžová či svetloružová, ale aj zelená ako farba prírody, farebné prevedenie pravej strany je opäť monochromatické, dominuje tu však biela. Kolorit týchto strán je teda značne optimistickjší, na pohľad príjemnejší a jemnejší. Biela farba v tomto prípade môže reprezentovať nádej – motív úteku tak môžeme chápať ako nádej na záchranu, nový začiatok a bezpečný život. Miesto, na ktoré má matka s deťmi namierené, v diele nie je explicitne pomenované. Opäť nám tu však môžu pomôcť ilustrácie ladené do prírodných farieb, na ktorých sú vyobrazené zelené kopce, hory, ihličnaté stromy či zvieratá ako medvede, srnka, jeleň, líška či sovy. Ide teda o prostredie kontrastujúce s ich domovom v blízkosti mora.

Cestu za novým životom matka deťom predstavuje ako dobrodružstvo s cieľom ušetriť deti od traumy. Práve v súvislosti s cestou za novým domovom do popredia vystupuje motív migrácie ako jediná šanca na bezpečný a pokojný život hrdinov príbehu. So zreteľom na vôľu človeka opustiť svoj domov tu môžeme hovoriť o vynútenej migrácii (Stanislavová, Brestovičová 2020), keďže dôvodom opustenia domova je vojnový konflikt. Z geografického hľadiska ide o vonkajšiu migráciu „smerom do cudzieho, neznámeho prostredia.“ (Stanislavová, Brestovičová 2020: 63).

Ako sme už spomínali, matka o vidine nového domova hovorí s nádejou a vierou v lepší život. Ilustrácie, na ktorých je vyobrazená ich cesta, už však tak optimisticky a nádejne nepôsobia. Opäť tu môžeme pozorovať kontrast vo farbách – vizuálna stránka diela, na ktorej je znázornený ich odchod, pôsobí ponuro, temne a do istej miery záhadne. Môžeme tu uvažovať o alúzii na nebezpečenstvo a riziká spojené s migráciou do cudziny, ale taktiež o náznak neistoty a pochybností, či je odchod na nové miesto skutočne spojený s lepším, bezpečnejším a pokojnejším životom.

Odchod matky s deťmi z domova môžeme v podstate nazvať útek, čo potvrdzuje aj verbálny text: „Odchádzame v noci, aby nás nik nevidel...“ (Sanna 2019). Zaujímavou vizuálne stvárnený je aj spôsob prepravy protagonistov k hraniciam. Na prvej ilustrácii znázorňujúcej útek matka šoféruje auto, v ktorom na zadných sedadlách

sedia detskí protagonisti. Na ďalšej ilustrácii sa už matka spolu s deťmi nachádza v cudzom aute, ktoré šoféruje neznámy muž. Ďalšia ilustrácia znázorňuje protagonistov skrývajúcich sa v dodávke medzi ovocím. Na poslednej, veľmi emotívne a sugestívne pôsobiacej ilustrácii, na ktorej je vyobrazený útek protagonistov k hraniciam, môžeme pozorovať matku sediacu na bicykli, ako za sebou vo vozíku ťahá svoje deti. Tieto ilustrácie, ktoré zároveň reprezentujú gradačný princíp, môžeme chápať ako alúziu na anabázu, ktorú musia migrujúci podstúpiť, a snahu autorky priblížiť charakter migrácie zo spoločenských príčin, ktorá je často spojená s náhlym odchodom z domova a nebezpečnou, strastiplnou cestou za novým životom.

V súvislosti so spomínanými hranicami štátu môžeme pozorovať veľmi špecifické a metaforické prepojenie verbálnej a vizuálnej stránky diela. Hranice štátu sú na obrazovej zložke znázornené ako múr. Tento obraz môžeme vnímať ako metaforické vyjadrenie dvoch svetov – sveta, v ktorom vládne zlo, vojna a nebezpečenstvo a sveta, ktorý predstavuje bezpečie, pokoj a istotu. Práve tento svet sa zdá byť nedosiadateľný. Za pozornosť určite stojí ilustrácia, na ktorej je spomínaný múr vyobrazený. Dominuje jej hyperbolizovaná podoba strážnika stojaceho na druhej strane múru ako matka s deťmi. Strážnik je na rozdiel od podoby vystrašenej rodiny znázornený neprirodzene mohutne až giganticky, jeho pohľad je výrazne konotačne nasýtený. Na ilustrácii jasne vidíme jeho nadvládu a dominanciu, čo môžeme považovať za alúziu na vplyv a moc strážnika a bezbrannosť a podradné postavenie matky s deťmi.

Neobyčajne emotívne a dojímavovo pôsobí dvojstrana s takmer identickými ilustráciami, ktoré sa však líšia v drobných, no podstatných detailoch. Ilustrácie znázorňujú matku objímajúcu deti ako sa v lese skrývajú pred strážnikmi. Už na prvý pohľad pôsobí ľavá strana o niečo optimistickejšie ako pravá, čo sa autorke darí dosiahnuť predovšetkým vďaka premyslenému kontrastu farieb. Obe strany na prvý pohľad pôsobia tmavo, ponuro až monochromaticky, pričom túto impresiu vyvoláva predovšetkým čierne pozadie, ktoré je identické pre obe strany. Kolorit pravej strany je však o niečo farebnejší, čo môžeme pozorovať predovšetkým na oblečení matky a detí. Na pravej strane je už matka spolu s deťmi vyobrazená v tmavom oblečení. Práve na tejto strane môžeme pozorovať ďalší nepatrný, no podstatný detail, a to slzy stekajúce matke po tvári po tom, čo deti zaspia. Tieto takmer identické, no v detailoch kontrastné ilustrácie, ktoré zároveň znázorňujú protiklad dňa a noci, veľmi emotívne znázorňujú silu a oddanosť materinskej lásky. Ochránársky materinský pud jej nedovolí ukázať svoj strach a neistotu pred deťmi: „Ale mama je s nami, a tá sa nikdy nebojí, tak zatvoríme oči a zaspávame“ (Sanna 2019). Spomínaná verbálna výpoveď jedného z detí predstavuje veľmi silný a emotívny prvok. Aj v mimoriadne zložitej situácii sa matke darí vytvoriť

prostredie, v ktorom deti cítia istotu a bezpečie, a svoje skutočné pocity a emócie naplno prejaví až po tom, ako deti zaspia.

Latentne a implicitne je v diele spomenutá aj ilegálna súčasť migrácie, ktorou je prevádzachstvo. V tejto súvislosti by sme chceli poukázať na zaujímavé vizuálne stvárnenia prevádzacha. Na ilustrácii je znázornený ako veľký čierny prízrak pôsobiaci hrozivo až nebezpečne. Do popredia tu teda môže vystupovať otázka, či prevádzach, a v podstate aj ilegálne prekročenie hraníc, skutočne predstavuje nádej na záchranu a lepší život.

Protagonisti sú aj po prekročení hraníc postavení stále pred nové a nové výzvy. Od nového domova ich delí more, cez ktoré sa plavia na člne. V tejto súvislosti za pozornosť stojí ilustrácia znázorňujúca matku s náznakom jemného úsmevu pozerajúc sa na pobrežie, na ktorom môžeme vidieť maják reprezentujúci akýsi svetlý bod, nádej na záchranu. Farebné ladenie tejto ilustrácie je už značne optimistickéjšie a príjemnejšie, dominujú tu odtiene modrej symbolizujúcej pokoj a mier. Záver diela teda môžeme označiť ako optimistický, aj keď autorka pracuje s otvoreným koncom, keďže sa nedozvedáme, či sa protagonisti skutočne dostali na nové, vytúžené miesto a či ide naozaj o miesto bezpečia a pokoja.

Signifikantným motívom príbehu, a to jeho vizuálnej, ale aj verbálnej zložky, je motív vtákov migrujúcich z miesta na miesto: „Putujú ako my. Aj ich cesta je dlhá, avšak nemusia prekračovať žiadne hranice“ (Sanna 2019). Tento motív vystupuje do popredia predovšetkým v závere vizuálnej stránky diela. Paralela vtákov migrujúcich do teplých krajín a našich protagonistov ukončuje dej s nádejou na nový, lepší a bezpečnejší život.

V závere interpretácie by sme ešte radi poukázali na lapidárnosť verbálnych výpovedí protagonistov. Stručné a úsečné vety, ktoré autorka využíva, evokujú situáciu ľudí na úteku či v nebezpečnosti. Aj napriek svojej strohosti sú však veľmi výstižné a silno konotačne a emocionálne nasýtené.

Dieło *Cesta za hranice* predstavuje pútavú a zaujímavú sondu do života rodiny na úteku, ktorá bola z dôvodu spoločenských pomerov vo svojej krajine nútená opustiť ju a vydať sa na riskantnú a strastiplnú cestu za novým, lepším a bezpečným životom. Tému migrácie, či už z ekonomických, ekologických alebo spoločenských dôvodov, možno v súčasnosti považovať za veľmi aktuálnu, a preto je veľmi vhodné, ba až žiaduce, aby bola jemne a citlivo predstavená už aj deťom v ranom veku.

Záver

Ak sa zameriame na komparáciu analyzovaných diel, môžeme konštatovať, že obe diela spracovávajú tematiku vojny v detskej literatúre podobným spôsobom. V oboch dielach je okrem verbálneho textu prítomná aj vizuálna zložka vo forme obrázkov, pričom ide, podľa nášho názoru, o veľmi vhodný spôsob, ako priblížiť závažnú tému vojny detskému percipientovi. Vzťah verbálnej a vizuálnej zložky diela je však v oboch dielach odlišný. V diele *Cesta za hranice* môžeme vzťah vizuálneho a verbálneho média považovať za komplementárny, pričom tu dominuje vizuálna zložka. Ako sme už spomínali, farebné ilustrácie v diele *Vojna, ktorá zmenila Rondo* v sebe nesú vysokú výpovednú hodnotu, v porovnaní s textovou zložkou v tomto diele taktiež dominujú, ich vzťah však nie je komplementárny. Vizuálna stránka pomerne explicitne odráža verbálnu zložku diela (resp. naopak). V diele *Cesta za hranice* je verbálny text naozaj len minimálny, vizuálna zložka je oproti verbálnej výrazne v popredí, na väčšine strán je verbálny text tvorený len jednou vetou. Na rozdiel od tohto diela má verbálny text v diele *Vojna, ktorá zmenila Rondo* väčšie zastúpenie.

Zaujímavou paralelou oboch interpretovaných diel je nekonkretizovaný časopriestor. Ani v jednom zo spomínaných diel nie je konkretizované, kde a v akom čase sa príbeh odohráva. V diele *Vojna, ktorá zmenila Rondo* je síce príbeh situovaný na územie konkrétneho mesta, ide však o mesto, ktoré je imaginárne. V diele *Cesta za hranice* autorka takisto pracuje s bližšie nekonkretizovaným územím, vieme, že mesto, v ktorom sa príbeh odohráva, sa nachádza neďaleko mora. Bližšie neurčeným ostáva aj čas oboch diel, do ktorého sú príbehy posadené. Vieme, že sa odohrávajú vo vojnovom období, vojna je tu však prítomná všeobecne. Takto koncipovaný chronotop oboch diel vytvára priestor pre vstup fantázie a imaginácie, čo je, v súvislosti s vekom potenciálnych adresátov diela, vhodné, ba možno až žiaduce, keďže ide o diela určené pre detského čitateľa. Zároveň tu do popredia vystupuje aj axiologické hľadisko, keďže autori poukazujú na skutočnosť, že sa vojna môže týkať kohokoľvek, nielen konkrétnych obyvateľov konkrétnej krajiny alebo regiónu.

Po formálnej stránke oboch diel je ich spoločným menovateľom absentujúce označenie strán, z hľadiska architektonickej výstavby v oboch dielach absentuje členenie na kapitoly. Tieto atribúty len potvrdzujú všeobecnú platnosť deja.

Z hľadiska motivickej výstavby je leitmotívom oboch diel vysoko problémová téma vojny. Považujeme za dôležité podotknúť, že aj napriek jej vážnemu charakteru je v oboch dielach spracovaná veľmi citlivo a empaticky, k čomu do veľkej miery prispieva vizuálna zložka diel. Hrôzostrašné konotácie spojené s vojnou sú verbalizované

len v minimálnej miere, primárnu úlohu pri priblížení charakteru vojny detskému percipientovi v tomto prípade zohrávajú ilustrácie a premyslená hra s farbami.

Ďalším spoločným motívom oboch diel je motív migrácie. V diele *Vojna, ktorá zmenila Rondo* je tento motív prítomný len latentne a implicitne, naopak, v diele *Cesta za hranice* ho môžeme považovať za jeden z leitmotívov príbehu.

Aj napriek závažnosti leitmotívov v oboch dielach považujeme za dôležité podotknúť, že obe diela stvárnajú tematiku vojny a jej dôsledkov veľmi citlivo a s ohľadom na vek potenciálnych percipientov, čo sa autorom darí aj vďaka vydarenej kombinácii verbálnej a vizuálnej zložky.

Summary

In our paper we primarily focus on the depiction of the highly problematic topic of war and its consequences in prose for children and youth. Based on the analysis and interpretation of two selected works, namely *How War Changed Rondo* by the pair of Ukrainian authors Romany Romanyshyn and Andriy Lesiv and *The Journey* by the Italian author Francesca Sanna, we tried to approach how the motive of war is modeled in children's literature and what consequences of the war do the authors focus on in their works. The conclusion of the paper will be a comparison of the mentioned works, focusing on common features and differences, especially in the representation of the current topic, such as war.

Literatúra

Hoskovec, L. *PAPAVER RHOEAS L. – mák vlčí / mak vlčí*. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/papaver-rhoeas/> (2007-07-10).

Hoskovec, L. *TAGETES PATULA L. – aksamitník rozkladitý / aksamietnica rozložitá*. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/tagetes-patula/> (2007-08-15).

Romanyshyn, R., Lesiv, A. *Vojna, ktorá zmenila Rondo*. Bratislava: Brak, 2015.

Romanyshyn, R. *Romana Romanyshyn & Andriy Lesiv (2015)*. Dostupné z: <https://blog.picturebookmakers.com/post/160979819916/romana-romanyshyn-andriy-lesiv> (2017-05-23).

Sanna, F. *Cesta za hranice*. Trenčín: Atomic Verlag s. r. o., 2019.

Stanislavová, Z., Brestovičová, A. *Reflexie o postave so znevýhodnením v literatúre pre deti a mládež I*. Prešov: Prešovská univerzita, 2019.

Urbanová, S. Ekoliterárni impulzy v súčasnej českej a prekladovej literatúre pro děti a mládež. In: Lešková, D., Dziak, D. (eds.) *Hodnoty literatúry pre deti a mládež v premenách času*. Prešov: PF Prešovskej univerzity, 2022, s. 70–82.

Všetická, F. *Kompoziciána*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986.

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0